

حقوق جزای عمومی

(بالجانب و جدید مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ و اصلاحات و
تجدید نظریاتی به انضمام نظرات مشورتی اداره حقوقی دادگستری)

جلد سوم

«مجازات‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی»

مؤلف

دکتر محمدرضا ساکی

عضو هیأت علمی دانشگاه

انتشارات جنگل

سرشناسه	ساکی، محمدرضا، ۱۳۴۳-
عنوان قراردادی	ایران، قوانین و احکام
عنوان و نام پدیدآور	حقوق جزای عمومی با لحاظ قانون جدید مجازات اسلامی ۱۳۹۲ و اصلاحات و تجدیدنظر کلی / مؤلف: محمدرضا ساکی.
مشخصات نشر	تهران: جنگل، جاودانه، ۱۳۹۲
مشخصات ظاهری	۲۷۲ ص
شابک	ج. ۱: ۵-۸۳-۳۱۶-۶۰۰-۹۷۸-۶۰۰-۰۹۴-۱-۲؛ ج. ۲: ۹۷۸-۶۰۰-۳۱۶-۱۳۳-۷-۳
ویراست فنی، ست‌نویسی	فیفا
داشته‌اند	ج. ۱: (چاپ اول: ۱۳۹۲).
یادداشت	ج. ۲: (چاپ اول: ۱۳۹۲). (فیفا).
موضوعات	ج. ۱: جرم و پدیده جنایی. ج. ۲: مسؤولیت کیفری. ج. ۳: مجازات‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی
موضوع	حقوق جزا - ایران
موضوع	ق جزا
موضوع	قانون کیفری - ایران
رده‌بندی کنگره	۱۳۴۰/س/۳۸۰ KMH
رده‌بندی دیویی	۲۰۰/۵۵
شماره کتابشناسی ملی	۲۶۱۵۹۹

چنگل

عنوان کتاب: حقوق جزای عمومی جلد سوم (مجازات‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی)
تألیف: دکتر محمدرضا ساکی
ناشر: انتشارات جنگل، جاودانه
ناظر فنی: امین لشکری
نوبت و سال چاپ: اول، ۱۳۹۲
قطع و تیراژ: وزیری، ۱۰۰۰ نسخه
قیمت: ۸۵۰۰۰ ریال
شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۳۱۶-۱۳۳-۷

[http:// www.junglepub.org](http://www.junglepub.org)

تلفن: ۰۲۱-۶۶۴۸۶۱۱۵-۹-۶۶۴۸۲۸۳۰

[email:// Info@junglepub.org](mailto:Info@junglepub.org)

۰۳۱۱-۳۲۰۵۰۶۷-۳۲۰۳۸۰۰-۹

«حق چاپ برای ناشر محفوظ است»

پیشگفتار

مدرسه گرچه دانش اندوز شوی وز گرمی بحث مجلس افروز شوی
در مکتب عشق با همه دانایی سرگشته چو طفلان نوآموز شوی^۱

خدا را سپاس می‌گویم که پس از حدود پانزده سال تدریس حقوق جزای عمومی در دانشگاه باز هم علمی حاصل شد تا ماحصل تجارب خود را در زمینه‌ی تدریس این رشته حقوقی به صورت کتاب‌ها مدون درآورده و تقدیم علاقمندان نمایم.

علیرغم وجود کتاب‌های علمی مناسب که استادان معزز حقوق جزا در این زمینه تألیف یا ترجمه نموده‌اند، چند عامل سبب نگذاشته این کتاب‌ها را به علاقمندان تقدیم نمایم:

۱- اغلب کتاب‌های موجود بر مبنای سبک‌های تعیین شده توسط وزارت علوم، تنظیم نشده‌اند و دانشجویان عزیز برای مراجع و تطبیق مطالعات خود با سرفصل‌های درسی با مشکلاتی مواجه هستند.

در تألیف کتاب‌های حاضر همانگونه که مشاهده می‌شود فصل‌ها مطابق برنامه درسی دانشگاهی تنظیم شده است و سه کتاب حقوق جزای عمومی (۱) و (۲) و (۳) متناسب با واحدهای درسی دانشگاه در رشته‌ی حقوق در سه مجلد گردآوری شده تا دانشجویان عزیز که واحدهای درسی مربوط را اخذ می‌نمایند، مطابق همین فصل‌ها، مطالعات خود را پیگیری کنند.

۲- اغلب کتاب‌های موجود که بیشتر نگاهشان به حقوق خارجی بوده در تنظیم مطالب (و بعضاً ترجمه مطالب) بنحوی عمل کرده‌اند که فهم مطالب برای دانشجویان مقطع کارشناسی حقوق، دشوار می‌نماید و مردم عادی هم که علاقمند مطالعه این مباحث باشند به طریق اولی با همین مشکل مواجه‌اند.

در تألیف کتاب حاضر سعی وافری بعمل آمده تا بیان مطالب به زبان ساده و روان بعمل آید تا هم دانشجویان عزیز و هم سایر علاقمندان بتوانند از مطالب آن بهره‌مند شوند، ضمن اینکه سعی شده است از تفصیل بی‌مورد مطالب نیز خودداری شود.

۳- قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۷۰ که عمر آزمایشی آن به سر آمده بود با تدوین لایحه جدیدی به همین نام تغییرات عدیده و شگرفی نموده است که در تاریخ ۱۳۹۲/۲/۱ به تصویب مجلس شورای اسلامی رسید، که تا حدودی می‌تواند به عنوان نقطه‌ی عطفی در حقوق جزای ایران پس از انقلاب محسوب گردد. مطالعه‌ی مطالب حقوق جزای عمومی به‌توبه به مطالب مطروحه در این قانون چهره‌ای به روزتر خواهد داشت که وجه تمایز اصلی آن کتاب با کتاب‌های مشابه موجود محسوب می‌شود. قانون جدید مجازات اسلامی مشتمل بر ۷۸ ماده در تاریخ ۱۳۹۲/۲/۱ به تصویب کمیسیون قضایی و حقوقی مجلس شورای اسلامی رسید. پس از رفع ایرادات شورای نگهبان در تاریخ ۱۳۹۲/۲/۱۱ به تأیید آن مرجع رسید و پس از موافقت مجلس با اجرای آزمایشی آن به مدت پنج سال، در روزنامه رسمی کشور به شماره ۱۹۸۳ در تاریخ ۱۳۹۲/۳/۶ منتشر و ۱۵ روز بعد یعنی ۱۳۹۲/۳/۲۱ لازم‌الاجراء گردیده است.

۴- علاوه بر مطالب پیش‌گفته، می‌توان گفت که برخی از مطالب مطروحه در این کتاب کاملاً جدید بوده و تلاش شده است که از آخرین قوانین و مقررات استفاده شود تا معلومات خوانندگان عزیز را به روز نماید.

۵- با توجه به اینکه مخاطب اصلی همچنان دانشجویان حقوق باشند، در انتهای هر بخش از کتاب‌های سه گانه تعدادی سؤالات مرتبط درج گردیده است تا مدرسین محترم و دانشجویان عزیز با استفاده از آنها در طرح پرسش‌های کلاسی یا سؤالات امتحانات پایان ترم تحصیلی استفاده نمایند. بدیهی است که این سؤالات صرفاً جهت آشنایی با نحوه طرح سؤال بوده و اساتید محترم حسب ذوق و سلیقه خود به طرح سؤالات امتحانی خواهند پرداخت.

یادآور می‌شود که دوره سه جلدی حقوق جزای عمومی، که قبلاً در یک مجلد به چاپ سوم رسیده بود، به دلیل بازنگری قانون مجازات اسلامی در سال ۱۳۹۲ و ضرورت اصلاح و تطبیق مطالب کتاب با مقررات جدید، به علاقمندان تقدیم شده است.

در پایان با اذعان به اینکه تنها کتاب بی نقص همانا معجزه جاوید «قرآن کریم» است؛ پیشاپیش از همه استادان بزرگوار به خاطر کاستی‌هایی که در این کتاب مشاهده می‌فرمایند پوزش می‌طلبم و خود را از راهنمایی‌ها و ارشاداتشان بی‌نیاز نمی‌دانم و چشم‌انتظار تذکراتشان هستم و از کلیه دوستانی که از طریق ایمیل یا پیامک یا حضوری اظهار لطف نموده و مشوق اینجانب بوده‌اند کمال تشکر و امتنان را دارم.

داوودا چنان کن سرانجام کار، تو خوشنود باشی و ما رستگار. آمین یا رب العالمین

محمدرضا ساکی

mrezasaki@yahoo.com

زمستان ۱۳۹۲

www.ketab.ir

حروف اختصاری

۱- حرفی که در این کتاب به صورت اختصاری بکار رفته‌اند عبارتند از:

- ۱- ق.م.ا - قانون مجازات اسلامی
- ۲- ق.م.ا.س - قانون مجازات اسلامی
- ۳- ق.م.ع - قانون مجازات عمومی
- ۴- ق.آ.د.ک - قانون آیین دادرسی کیفری (منظور قانون آیین دادرسی دادگاه‌های عمومی و انقلاب در امور کیفری است).
- ۵- ق.آ.د.م - قانون آیین دادرسی مدنی (منظور قانون آیین دادرسی دادگاه‌های عمومی و انقلاب در امور مدنی است).
- ۶- ق.م - قانون مدنی
- ۷- ق.ا - قانون اساسی

فهرست مطالب

مقدمه

فصل اول: کلیات

- ۱- تاریخچه مجازات ها ۱
- ۲- ویژگی ها یا خصوصیات مجازات ها ۳
- ۲-۱- جنبه‌ی ارعابی یا تنبیهی این نهاد در مجرم ۳
- ۲-۲- آزاردهی یا تحمیل رنج و عذاب ۴
- ۲-۳- تحقیرآمیز بودن ۴
- ۲-۴- جبران ضرر و زیان ناشی از جرم ۵

فصل دوم: واکنش‌های اجتماعی و برابر جرم

- ۱- واکنش‌های سنتی ۸
- ۱-۱- اقدامات تأمینی و تربیتی ۸
- ۱-۲- مجازات ۱۱
- ۱-۲-۱- مفهوم لغوی مجازات ۱۲
- ۱-۲-۲- مفهوم اصطلاحی مجازات ۱۲
- ۱-۲-۳- اهداف مجازات ها ۱۳
- الف - جنبه‌ی نظری و ذهنی ۱۳
- ب - جنبه‌ی عینی و عملی ۱۴
- ۱-۲-۴- اصول حاکم بر مجازات ها ۱۵
- الف - اصل قانونی بودن جرایم و مجازات ها ۱۵
- ب - اصل تساوی مجازات ها ۱۶

ج - اصل شخصی بودن مجازات‌ها	۱۷
۵-۲-۱- اقسام مجازات‌ها	۱۹
الف - مجازات‌های عرفی	۱۹
۱- الف - جرائم و مجازات‌های جنائی	۲۰
۲- الف - جرائم و مجازات‌های جنحه‌ای	۲۰
۳- الف - جرایم و مجازات‌های خلافی	۲۱
ب - مجازات‌های شرعی	۲۱
ج- تقسیم‌بندی کلی مجازات‌ها	۲۲
۱- مجازات‌های اصلی	۲۲
۲- مجازات‌های تکمیلی	۳۰
۱-۲- ج - مجازات تکمیلی اجباری	۳۰
۲-۲- ج - مجازات تکمیلی اختیاری	۳۱
۳- ج - مجازات تبعی	۳۳
۱-۳- ج - شروط اعمال مجازات تبعی	۳۵
۲-۳- ج - مصادیق حقوق اجتماعی	۳۶
۲ - واکنش‌های جدید اجتماعی در برابر مجازات‌های اجتماعی	۳۸
۱-۲- اهداف مجازات‌های جایگزین	۳۹
۲-۲- فواید مجازات‌های جایگزین	۴۰
۳-۲- ویژگی‌های مجازات‌های جایگزین حبس	۴۱
۴-۲- شرایط کلی اعمال مجازات‌های جایگزین حبس	۴۲
۵-۲- مصادیق مجازات‌های جایگزین حبس	۴۴
۱-۵-۲- دوره مراقبت	۴۴
۲-۵-۲- خدمات عمومی رایگان	۴۷
۳-۵-۲- جزای نقدی روزانه	۵۰
۴-۵-۲- جزای نقدی	۵۱
۶-۲- انواع مجازات‌ها	۵۳

۵۳	۱-۲- مجازات اشخاص حقیقی
۵۴	الف - مجازات‌های شخصی
۵۴	۱- الف - مجازات‌های سالب حیات
۵۴	۱-۱- الف - اعدام
۵۶	۱-۲- الف - قصاص نفس
۵۷	۱-۳- الف - رجم یا سنگسار
۵۸	۱-۴- الف - صلب یا آویختن به دار
۵۸	الف - مجازات‌های بدنی
۶۰	۳- الف - مجازات‌های سالب آزادی
۶۴	ب - مجازات‌های شخصی
۶۵	۱- ب - مجازات‌های سالب حق
۶۶	۲- ب - مجازات‌های مالی

فصل سوم: نحوه‌ی تعیین مجازات‌ها

۷۱	گفتار اول: نحوه تعیین مجازات‌ها
۷۱	۱- تعیین مجازات قانونی بدون تخفیف یا تشدید
۷۱	۱-۱- تعیین مجازات به صورت نسبی
۷۲	۱-۲- تعیین مجازات ثابت
۷۲	۱-۳- تعیین مجازات بدون حداقل
۷۲	۱-۴- مزایا و معایب روش‌های تعیین مجازات قانونی
۷۲	۱-۴-۱- مجازات نسبی
۷۳	۱-۴-۲- مجازات ثابت
۷۳	۱-۴-۳- مجازات مختلط
۷۳	۲- تعیین مجازات مخففه یا معافیت از مجازات
۷۴	۲-۱- تقلیل مجازات
۷۵	۲-۲- تبدیل مجازات

۷۵	۲-۳- معافیت از مجازات
۷۶	۲-۴- جهات مخففه
۷۹	۲-۵- شرایط کلی تخفیف و معافیت از مجازات
۸۰	۳- تعیین مجازات مشدده
۸۱	۳-۱- تعدد جرم
۸۲	۳-۱-۱- تفاوت تعدد جرم با جرم مستمر و جرم استمرار یافته
۸۲	۳-۲- اقسام تعدد جرم
۸۳	الف - تعدد مادی
۸۳	۱- الف - تب - تب با عناوین مجرمانه متعدد
۸۳	۱-۱- الف - تب - تب با عناوین مجرمانه متعدد
۸۳	۱-۲- ب - تعدد جرایم در مواردی که بیش از سه فقره باشند
۸۴	۲- الف - جرایم با عنوان مانع واحد
۸۶	ب - تعدد معنوی (تعدد عنوان یا تعدد اعتباری)
۸۶	ج - تفاوت مجازات مشدده با مجازات ساده
۸۷	د - معیار تشخیص مجازات اشد
۸۸	ه - تعدد جرم در جرایم حدی
۹۰	۳-۲- تکرار جرم
۹۲	۳-۲-۱- اقسام تکرار جرم
۹۲	الف - تکرار خاص
۹۲	ب - تکرار عام
۹۳	۳-۲-۲- تکرار جرایم حدی
۹۴	۳-۲-۳- تکرار جرایم تعزیری
۹۷	گفتار دوم: نحوه اعمال مجازات‌ها
۹۷	۱- احتساب ایام بازداشت قبلی
۹۹	۲- به روز شدن جزای نقدی
۱۰۰	۳- حبس بدل از جزای نقدی

۴- کیفیت اجرای برخی مجازات‌های تکمیلی	۱۰۱
۵- تعویق صدور حکم	۱۰۳
۵-۱- تعریف و مفهوم تعویق صدور حکم	۱۰۳
۵-۲- انواع تعویق صدور حکم	۱۰۴
۵-۳- شرایط تعویق صدور حکم	۱۰۶
۵-۴- آثار صدور قرار تعویق صدور حکم و ضمانت اجرای آن	۱۰۸
۶- تعلیق اجرای مجازات	۱۰۹
۶-۱- هدف از تعلیق مجازات	۱۱۰
۶-۲- انواع تعلیق	۱۱۱
۶-۲-۱- تعلیق تعزیری	۱۱۱
۶-۲-۲- تعلیق مراقبتی (Probation)	۱۱۱
۶-۲-۳- تعلیق اجرای مجازات	۱۱۲
۶-۳- شرایط تعلیق مجازات	۱۱۳
۶-۳-۱- شرایط مربوط به نوع مجازات	۱۱۳
۶-۳-۲- شرایط مربوط به سابقه‌ی محکوم‌علیه	۱۱۷
۶-۳-۳- احراز مجرمیت و توجه به شخصیت مرتکب، وضعیت و احوالی که موجب ارتکاب جرم می‌باشد	۱۱۹
۶-۳-۴- شرایط مربوط به آینده‌ی محکوم‌علیه	۱۱۹
۶-۳-۵- جبران ضرر و زیان یا برقراری ترتیبات آن	۱۱۹
۶-۴- انواع تعلیق مجازات	۱۲۰
۶-۵- آثار تعلیق مجازات و ضمانت اجرای آن	۱۲۰
۷- نظام نیمه آزادی	۱۲۳
۷-۱- پیشینه، تعریف و مفهوم نظام نیمه آزادی	۱۲۳
۷-۲- شرایط نظام نیمه آزادی	۱۲۴
۸- نظام آزادی مشروط	۱۲۶
۸-۱- پیشینه و تعریف آزادی مشروط	۱۲۶

۱۲۸.....	۸۲- شرایط آزادی مشروط
۸۲۸.....	۸۲-۱- شرایط مربوط به مجازات
۱۲۹.....	۸۲-۲- شرایط مربوط به حکم
۱۳۰.....	۸۲-۳- شرایط مربوط به محکوم علیه
۱۳۱.....	۸۳- تشریفات آزادی مشروط

فصل چهارم: موارد سقوط مجازات

۱۳۶.....	۱- مدت محکوم علیه
۱۳۷.....	۲- گذشت
۱۳۹.....	۲-۱- شرایط گذشت
۱۴۲.....	۳- عفو
۱۴۲.....	۳-۱- اقسام عفو
۱۴۲.....	۳-۱-۱- عفو عمومی
۱۴۴.....	۳-۱-۲- عفو خصوصی
۱۴۵.....	۳-۲- تشکیلات و سازمان اداری عفو خصوصی
۱۴۶.....	۳-۳- مناسبت های عفو و بخشودگی
۱۴۶.....	۴- نسخ مجازات قانونی
۱۴۸.....	۵- مرور زمان کیفری
۱۵۰.....	۵-۱- اقسام مرور زمان کیفری
۱۵۰.....	۵-۱-۱- مرور زمان تعقیب
۱۵۰.....	۵-۱-۲- مرور زمان صدور حکم
۱۵۱.....	۵-۱-۳- مرور زمان اجرای حکم
۱۵۱.....	۵-۲- مواعد مرور زمان
۱۵۴.....	۵-۳- شرایط، تشریفات و آثار مرور زمان
۱۵۴.....	۵-۳-۱- شرایط
۱۵۵.....	۵-۳-۲- تشریفات

۱۵۵.....	۵-۳-۳- آثار مرور زمان
۱۵۶.....	۵-۳-۴- مستثنیات مرور زمان کیفری
۱۵۸.....	۶- توبه مجرم
۱۵۸.....	۶-۱- مفهوم و تعریف توبه
۱۵۹.....	۶-۲- مبانی شرعی و فقهی توبه
۱۶۳.....	۶-۳- آثار توبه
۱۶۴.....	۶-۳-۱- بازگشت عدالت
۱۶۴.....	۶-۳-۲- شروط توبه قاذف
۱۶۴.....	۶-۳-۳- عفو
۱۶۵.....	۶-۳-۴- آثار تعداد
۱۶۵.....	۶-۳-۵- رفع مسئولیت
۱۶۵.....	۶-۴- احکام و شرایط توبه مجرم
۱۶۷.....	۶-۵- تشریفات پذیرش توبه و اعراض به آن
۱۶۸.....	۷- اعمال قاعده درأ
۱۶۸.....	۷-۱- مفهوم و تعریف قاعده درأ
۱۶۹.....	۷-۱-۱- مفهوم و تعریف شبهه
۱۶۹.....	۷-۲- مبانی شرعی و فقهی قاعده درأ
۱۷۰.....	۷-۳- معنی و مفهوم شبهه
۱۷۴.....	۷-۴- معنی و مفهوم حدود
۱۷۵.....	۷-۵- معنی و مفهوم واژه تدرء (درء)
۱۷۶.....	۷-۶- احکام و شرایط قانونی قاعده درأ
۱۷۹.....	خودآزمایی
۱۹۳.....	فهرست منابع
۱۹۷.....	پیوست

مقدمه

موضوعی که در مورد مجازات در قوانین جزائی ما دیده می‌شود، نتیجه این معادله است که نتیجه ارتکاب حرم مجازات است، البته مشروط به این که مجرم دارای مسؤولیت کیفری باشد. هر نتیجه فرایند یک دادرسی کیفری را در نظر بگیریم، یا به محکومیت شخص منتهی می‌شود یا به تبرئه او. نتیجه‌ی محکومیت طبق قوانین، مجازات است. البته قاضی دادگاه اختیاراتی برای تعریف و تبدیل مجازات دارد و می‌تواند مطابق قانون مجازات اسلامی، مجازات ناشی از حد اقل، کم‌تر تعیین کند یا مجازات مقرر قانونی را تبدیل به نوع دیگری که مناسب به نظر می‌آید، نماید. اصل مسلم در حقوق کیفری، این است که وقتی کسی مرتکب جرم شده باشد مجازات شود. اختیار دیگری در قانون مجازات اسلامی برای قاضی پیش‌بینی شده که نام تالیق مجازات که دارای شرایط و ضوابطی است. یعنی قاضی اختیار دارد که اجرای تمام مجازات یا قسمتی از مجازات را به حالت تعلیق در آورد. یعنی علاوه بر محکومیت و تعیین مجازات برای شخص، اعلام می‌کند که فرصت دیگری به متهم داده می‌شود و مجازات را به او در نمی‌آورد تا خود را با جامعه وفق بدهد و زندگی شرافتمندانه‌ای داشته باشد.

ممکن است تشخیص قاضی این باشد که مجرم باید حتماً مجازات شود و حکم را در مورد وی اجرا می‌کنند. اما قاضی اختیار قانونی دیگری دارد که اگر فردی که مجرم است یا در صواردی یک سوم مجازات را تحمل کرده و نشان داده که اصلاح شده، در این مورد آزادی مشروط را به وی اعطاء کند. به موجب قانون مجازات اسلامی ۱۳۹۲ حتی تأسیسات حقوقی دیگری تحت عنوان «معافیت از مجازات» و «تعویق صدور حکم» و «نظام نیمه آزادی» پیش‌بینی شده و همه این‌ها حکایت از اختیاراتی است که دادگاه کیفری دارد برای متعادل کردن تدابیر کیفری و تطبیق مجازات با شخصیت مجرم. یعنی در یک مرحله

نگذارد که اصلاً مجازات اجرا شود و در مرحله دیگر مجازات را کمتر از مجازات قانونی تعیین کند یا به مجازات مناسب‌تری تبدیل کند و در یک مرحله هم اعلام می‌کند که تحمل نصف یا یک سوم مجازات کافی است و به محکوم علیه آزادی مشروط داده می‌شود. در تمام این موارد هدف اصلاح و بازپروری مجرم است.

البته در مواردی هم مصلحت اجتماع اقتضاء می‌کند که مجازاتی شدیدتر از مجازات معمولی در مورد مجرم اعمال گردد. در مورد تعدد جرم، یعنی کسی که جرائم متعددی را مرتکب می‌شود یا در مورد تکرار جرم یا سردستگی گروه تبهکاری که میزان خطرناکی فرد برای جامعه بیشتر احساس می‌شود، قانون‌گذار تشدید مجازات مرتکب را در نظر گرفته است. اعمال تشدید در مورد مجرمین مسؤول امکان‌پذیر است و در مورد کودکان و افراد محجور، به منظور اعمال تدابیر حمایتی، به جای مجازات، اقدامات تأمینی و تربیتی پیش‌بینی شده است. تشدید نیز با دید ارفاقی، اعمال همین تدابیر را در مورد نوجوانان زیر ۱۸ سال نیز پذیرفته است.

همه موارد فوق و مسائل مرتبط با آنها موضوع کتاب سوم حقوق جزای عمومی است که در ادامه به بحث و بررسی آن خواهیم پرداخت.